

„A kulákságot likvidáljuk”

Az állampárt agrárpolitikájának helyi végrehajtó szerve Győr-Sopron megye
csornai járásában, 1950-ben

Jelige: „almanach”

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	3
2. Az ellenségkép kialakítása az agrárszférában	4
3. A „kulákság” korlátozására bevezetett és végrehajtott intézkedések 1945-től 1950-ig.....	7
4. 1950. Az állampárt mezőgazdasági végrehajtó szervének létrehozása helyi szinten.....	10
5. A Győr-Sopron megye Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztálya	12
6. A Győr-Sopron megye csornai járás boggyoszlói termelőszövetkezeti csoportja.....	20
7. A Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztályának egyéb ügyei 1950-ben.....	25
8. A Győr-Sopron megye Csornai Járás Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztályának első éves működésének összegzése	27
9. Felhasznált források/irodalom.....	30
10. Mellékletek.....	32

1. Bevezetés

A Magyarországon 1945-ben újjászerveződő pártok ismerték a második világháború magyar társadalomra gyakorolt hatásokat, így a mentális traumát és az anyagi károkat egyaránt, tudták, hogy az ország újjáépítésére és konszolidálódásra van szükség. Tisztán látták, hogy a mezőgazdaságból élők helyzetén csak úgy lehet változtatni, ha egy átfogó földreformmal átszabják az agrárszféra struktúráját. A Nemzeti Parasztpárt tervezete volt az alapja az 1945. március 17-én az ideiglenes Nemzeti Kormány által kiadott földreformnak.¹ 1000 katasztrális hold² alatti úri birtokosok maximálisan 100, a paraszti birtokosok pedig 200 kat.³ hold földet tarthattak meg.⁴ Természetesen a Magyar Kommunista Párt is támogatta a reformot, habár ezzel együtt a törpe- és kisbirtokos parasztság száma gyarapodott jelentősen. Több mint 200 ezer új birtokos került a maximum három hektár földdel rendelkezők kategóriájába a földreform után.⁵ Ez a mozzanat is jól mutatja a magyar agrártörténet nagy, és megváltoztathatatlan fordulópontjainak szinte sorsszerű megvalósulásait.

A Kari Tudományos Diákköri Konferenciára készített dolgozatom témája egy, a magyar agrártörténetben különösen fontos szerepet játszó szerv létrehozását mutatja be, amely az állampárt érdekeit képviselte, és az ő utasításait hajtotta végre. Létrehozása fordulópontot jelent, mert a kommunista diktatúra tervgazdaságának szüksége volt rá, és a kommunista párt által, a mezőgazdaság egészét átfogó kollektivizálás vízióját is e szerv által látták biztosítottak.

A Magyar Kommunista Párt egyre jobban kiszorította a többi pártot a politikai közéletből, uralta az állambiztonság irányítását és a fontosabb minisztériumokat. A magyar kommunisták taktikai okokból támogatták a földosztást, a nagybirtok megszüntetése pedig természetszerű történelmi folyamat volt a számukra. A vidéki népesség támogatását azonban így sem tudták megszerezni. A mezőgazdaságilag hasznosítható területek, a mezőgazdasági termelőeszközök „társadalmi tulajdonba” vételét 1948-ig nem látták alkalmasnak. A politikai egyeduralom megszerzésével, a Szociáldemokrata Párttal való 1948. június 12-ei egyesülés után, immár Magyar Dolgozók Pártja néven, előtérbe kerülhetett a meggondolatlan és ésszerűtlen iparosítás a mezőgazdaság rovására, és természetesen a kolhozosítás is.⁶

¹ Kaposi Zoltán: *Magyarország gazdaságtörténete 1700–2000*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002: 331.

² 1 katasztrális hold: 1600 négyszögöl, 0,575 hektár.

³ Továbbá katasztrális rövidítve: kat.

⁴ Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország története*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007: 848.

⁵ K. Nagy Sándor: *A mezőgazdasági szövetkeztetés története Magyarországon*. Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa, Budapest, 1979: 5.

⁶ Pallai Péter – Sárközi Mátyás: *Némi demokráciától a népi demokráciáig*. Helikon Kiadó, Budapest, 2008: 181.

Dolgozatom címe a „a kulákságot likvidáljuk”, sejteti, hogy melyik 1945 utáni korszakban hangzott el a mondat, azonban az nem dönthető el biztosan, hogy hol, és kinek a szájából hangzott el, milyen alkalomból illetve milyen körülmények között.

A kérdést a dolgozatban való megválaszolásig nyitva hagyom, és rámutatok arra, hogy a mezőgazdaság új helyi szakigazgatási, állami végrehajtó szervei milyen jelentőséggel bírtak a társadalom paraszti rétegének mindennapi életére. Járási szinten, a járási központokban, 1950-ben a Mezőgazdasági Osztályok rendszerét több célból hozták létre. Jelentőségét dolgozatomban igyekszem alátámasztani a Győr-Moson megye Csornai Járás Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztályának első évének működésén keresztül.

2. Az ellenségkép kialakítása az agrárszférában

A kommunista hatalmi elit a társadalom összes rétegében igyekezett megtalálni az úgynevezett osztályellenséget, s ezzel a marxista-leninista tanoknak megfelelően az uralmát próbálta legitimálni. A gazdaság ipari szférájában a nagyvállalkozó tőkés üzemek vezetői, birtokosai a kommunista felfogásban egyértelműen a munkásság kizsákmányolóinak minősültek. Az ipari üzemek államosításával megvalósult az állami irányítás és felügyelet az ipar felett, volt tulajdonosaik ellen perek indultak. A bankok, hitelszövetkezetek átformálása 1948-ra az állami tulajdonba vétellel szintén megvalósult, vezetőiket elmozdították pozícióikból.⁷ A kommunista törvénytelen perek elérték a párt vezetőit is, akik így a hatalmi rivalizálásnak estek áldozatul, például 1949-ben Rajk László, volt belügyminiszter és később külügyminiszter, akit koholt vádak alapján – az „imperialisták láncos kutyájának”⁸ bélyegzett jugoszláv kommunista pártvezetőnek – Tito-nak való kémkedésért ítélték el, és 1949 októberében kivégeztek.⁹

A Magyar Dolgozók Pártja magát a magyar munkások és parasztok, az állam minden területén dolgozó személyek pártjának tartotta. A kommunista rendszer ideológiájából következően a már említett 1945-ös földreform után, vagyis a nagybirtokrendszer felszámolását követően párton belül, a hatalom megragadásától pedig nyilvánosan is, szükség volt a parasztság azon részének az ellenséggé minősítésére, amely nagyobb területű birtokán eredményesen tudott gazdálkodni, így a orosz eredetű „kulák” fogalmat átvéve, ami „öklöt”,

⁷ Romsics 2007: 855.

⁸ *Vádirat Rajk László és társai elleni bűnügyben.* Miniszterelnökség sajtóosztálya, Budapest, 1949: 24.

⁹ Romsics 2007: 870.

„kizsákmányolót” jelent, a középparaszti birtokokon túli réteg minősült „zsírosparasztnak”, a vidéki osztályellenségnek.¹⁰ Mindez összefüggött az 1948-tól egyre vehemensebben szorgalmazott szövetkezesítéssel. 1947-ben született törvény a szövetkezetekről, létrehozták a Magyar Országos Szövetkezeti Központot,¹¹ 1948-ban pedig a szövetkezetek közvetlen állami irányítás alá kerültek,¹² de 1948-ban a párt még inkább a földműves-szövetkezeteket propagálta.¹³

A „kulák” fogalma olyan birtokos parasztot jelöl, aki 25 kat. hold, vagy ennél nagyobb mezőgazdasági földterülettel rendelkezett, továbbá akinek éves kataszteri tiszta jövedelme¹⁴ elérte vagy túlhaladta a 350 aranykoronát.¹⁵ A szövetkezesítés első hulláma 1949 őszétől számítható, a program meghirdetését Rákosi Mátyás 1948. augusztus 20-ai kecskeméti beszédéhez szokás fűzni, amikor már világosan beszél az MDP főtitkára a kollektivizálásról.¹⁶ Rákosi a beszédében a mezőgazdaság helyzetének romlását összekötötte a „kulákság” gazdálkodásával, beszélt a rájuk kivetendő magasabb adókról, és a földbérleti struktúra átalakításáról. A pártfőtitkár kijelentette, hogy „... a dolgozó parasztság a szövetkezés, a kölcsönös segítség és a közös munka útját választja.”¹⁷ A pártfőtitkár beszédével tehát meghirdette a „kulákság” elleni nyílt harcot is.

1949-ben számos szövetkezet működött, például hitelszövetkezet, földműves szövetkezet, tejszövetkezet. A kommunista felfogásban a mezőgazdaság területén három típusú termelőszövetkezeti forma jöhetett létre. 1949-től elsősorban az első típusút, a termelőszövetkezeti csoportokat részesítették előnyben, mint a későbbi „magasabb típusú” szövetkezetek alapjait. Az I. típusú vagy táblás termelőszövetkezeti csoport volt az egyszerűbb szövetkezési forma, melyben a tagok az önként a csoport művelésébe vitt saját vagy haszonbérlet földjein gazdálkodtak. A betakarítást a tagok egyénileg végezték.¹⁸

¹⁰ Nagy József: *A kulákkérdés és megoldása az 1948–1953-as években*. 45. In.: *Múltunk*, 1999/3. 41–97.

¹¹ Nagy 1999: 53.

¹² Czidor Éva: *A magyar és keletnémet mezőgazdaság átalakulásának összehasonlító vizsgálata*. In.: *Agrártudományi Közlemények*, 2007/26. különszám. 164–170.

¹³ Ö. Kovács József: *A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában. A vidéki Magyarország politikai társadalomtörténete 1945–1965*. Korall Kiadó, Korall Társadalomtörténeti Monográfiák 3, Budapest, 2012: 94.

¹⁴ *Gazdaságtan III. kötet. Gazdasági üzemtan és becsléstan, gazdasági számadás és általános tudnivalók*. K. n. Budapest, 1940: 22–23. Az éves kataszteri tiszta jövedelem a föld minőségének jelzőszáma, alapja a földkataszter, megmutatja, hogy egy katasztrális holdon átlagosan mekkora tiszta jövedelmet lehet elérni.

¹⁵ Varga Zsuzsanna: *Politika, paraszti érdekérvényesítés és szövetkezetek Magyarországon 1956–1967*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2001: 12.

¹⁶ Rákosi Mátyás: *Válogatott beszédek és cikkek*. Szikra Kiadó, Budapest, 1952: 239–243.

¹⁷ Rákosi 1952: 242.

¹⁸ Gulyás Pál (szerk.): *Mezőgazdasági szövetkezetek Magyarországon*. Statisztikai Kiadó Vállalat, Budapest, 1985: 37.

A „kulákok” korlátozása és birtokaik működésének lehetetlenné tétele azt a célt szolgálta, hogy a létrejövő termelőszövetkezeti csoportok nagytáblás gazdaságainak alapjait a „kulákbirtokok” fokozatos felszámolásával rakják le. A későbbi, szocialista történetírás szerint kétségtelen volt, hogy 1948/49-ig a párt a szocialista termelési viszonyokat akarta uralkodóvá tenni a mezőgazdaságban, „... *azonban a proletárdiktatúráért folyó harc időszakában nem hangoztatták*”.¹⁹

A párt vidéken a „kulákokat” tartotta az osztályharc szerinti likvidálandó ellenségnek, melynek 1950-től egyre több kategóriája lett, például „kupeckulák”, „korcsmáros kulák”, „sváb kulák”. A „kulák” jelző sok helyen a gyakorlatban a megadott földnagyság és földérték kritériumoknak nem felelt meg, mert önkényesen neveztek meg vele olyanokat, akiket a kommunista politika ellenfeleinek tartottak. Kezdetben a korlátozások után az MDP 1952-től tervezte a „kulákság”, mint osztály likvidálását.²⁰ Gerő Ernő a Mezőgazdasági és Szövetkezetpolitikai Bizottság vezetésében egyértelműen kijelentette, hogy a likvidálás két ütemben, szovjet mintára lehetséges, az önálló termelést ellehetetlenítő gazdasági intézkedésekkel, majd a „kulákság” mint osztály felszámolásával.²¹ A tervek és realitások azonban sok esetben nem fedték le egymást, Rákosi Mátyás például az 1948. november 27-ei Központi Vezetőségi ülésen tette a következő kijelentést: „*Nekiünk ezt a kérdést 3-4 éven belül oda kell vinni, hogy a magyar parasztság 90 százaléka rendes szocialista közös társasművelésben művelje földjét.*”²² Ez tehát 1951, vagy 1952 végét jelentette volna. A mezőgazdaság szövetkezesítésével párhuzamosan a „kulákpolitikának” is lépést kellett tartania. Az MDP szövetkezeti terve már 1950-ben olyan fázisba került, ami lendületével egyre erőteljesebben érintette a „kulák” gazdákat. Ezt a lendületet a helyi mezőgazdasági igazgatási szervek is felvették, és gyorsították. 1950-ben a „kulákság” likvidálása határozottan úgy jelent meg a belső kommunista szóhasználatban, mint egy jelenben elérendő cél, amit végre kell hajtani.

¹⁹ Gulyás Pál (szerk.): *Mezőgazdasági szövetkezetek Magyarországon*. Statisztikai Kiadó Vállalat, Budapest, 1985: 37.

²⁰ Ö. Kovács 2012: 92.

²¹ Gyarmati György: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956*. ÁBTL-Rubicon, Budapest, 2011: 186.

²² Orbán Sándor: *Két agrárforradalom Magyarországon. Demokratikus és szocialista agrárátalakulás 1945–1961*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972: 73.

3. A „kulákság” korlátozására bevezetett és végrehajtott intézkedések 1945-től 1950-ig

A második világháború utáni kötelező beszolgáltatás alapján az államnak megszabott árakon, a szükségleteken túli árpa-, kukorica-, rozs-, búza-, borsókészletet a mezőgazdasági termelőknek le kellett adniuk. Az 5 hold alatti, később, 1947 és 1948-ban a 8, majd a 15 hold alatti birtokos parasztságot mentesítették a beszolgáltatás alól. A mezőgazdaság fejlesztési járulék, amit 1948-ból vezettek be, azokat érintette, akiknek földterülete 15 kat. hold felett, vagy jövedelme 150 aranykorona felett volt. Később 25 kat. hold feletti, vagy 350 aranykoronás terület birtokosaira emelték a feltételeket.²³ Ezt a járulékot „kulákadónak” is nevezték, mivel a megadott feltételek alapján a „kuláknak” nevezett réteget sújtották további terhekkel, a későbbi módosítás azt szolgálta, hogy a középparaszti birtokosokat a járulékfizetési kötelezettség ne sújtsa. Azoknak a társadalmi helyzetét emelték ki a fizetési kötelezettséggel negatívan, akik a faluközösségben eredményes, pozitív példával jártak elől a mezőgazdálkodásban. Ezen kívül a kommunista propaganda további célja lehetett, hogy a „kulák” megjelöléshez minél szorosabban párosítsák a kizsákmányoló fogalmát, és saját magukat, a pártot az igazságos, a paraszti osztályellenséget megbüntető hatalomként deklarálják. A mezőgazdaság fejlesztési járulék mértékét a birtok kataszteri tiszta jövedelme után kellett számolni, és megadott kilogramm mennyiségű búza leadását írta elő a kormányrendelet.

Az MDP Titkársága 1949 május 25-én fogadta el a tagosítások²⁴ új irányelveit. Az őszi tagosítás irányelveinek kiindulópontja az volt, hogy az állami gazdaságok és termelészövetkezetek fejlődését akadályozta a birtokok szétszórtsága. Megállapították azt is, hogy a „... jelenlegi tagosítási rendszer a kulákság érdekeit szolgálja.”²⁵

A titokban előkészített tagosítás előírta, hogy a kijelölt községekben tagosító bizottságok alakuljanak, amelyek úgynevezett „politikai birtoktérképet” készítettek, ami alapja lehetett a tagosításnak. Az MDP Titkársága külön felhívta a figyelmet arra, hogy ahol a termelészövetkezeti csoportokba tömeges belépés tapasztalható, vizsgálják meg, hogy nem fejtenek-e ki „kulákgitációt” a csoport felbomlasztása céljából. A tagosítást végzőknek a Titkárság előírása szerint vigyázniuk kellett, hogy földfelajánlásokat ne fogadjanak el, hanem ők fogadtassák el a csereingatlant a parasztsággal. Állami gazdaság ott tagosíthatott, ahol

²³ Ö. Kovács 2012: 92.

²⁴ *Gazdaságtan III. kötet. Gazdasági üzemtan és becsléstan, gazdasági számadás és általános tudnivalók.* K. n. Budapest, 1940: 20. A tagosítás a birtokrendezés egy neme, amely során a birtokosoknak a határban szétszórta fekvő kisebb-nagyobb földjeit összevonva, lehetőleg egy tagban hasítják ki.

²⁵ Nádasdi József: *Tagosítások és birtokrendezések Magyarországon a XIX. század közepétől 1956-ig.* Stúdium Kiadó, Nyíregyháza, 1996: 109.

legalább 300 kat. hold volt csatolható annak területéhez, termelőszövetkezeti csoport ott, ahol a tagság kérte, illetve összterülete 400 kat. hold volt, és ennek legalább fele szétszóró 50 holdnál kisebb darabokban feküdt. A tagosítás célja egyértelműen a „kulákság” korlátozása volt.²⁶

A „kuláknak” nevezett paraszti birtokos nem léphetett be a létrejött termelőszövetkezeti csoportokba, így, nyilvánvalóan a társadalmi kirekesztés céljából határozott a párt. A szövetkezetek kaptak a lassan kiépülő gépállomási rendszertől földmunkákhoz kedvezményes támogatást, míg a „kulákok” ezzel a gépállomási rendszerrel a földet megművelő gépi erő kölcsönzése szempontjából is hátrányban voltak. Az állomásokkal az állam tovább növelte a mezőgazdaság feletti kontrollját.

Az 1949-es év folyamán kezdődött a szövetkezeti kampány során a fennálló földműves-szövetkezetekből igyekezett az MDP minél több „kuláknak” nevezett birtokos parasztot kirekeszteni, elsősorban az igazgatóságokból. Rákosi a már említett 1948 augusztusi beszédében előrevetítette a pártnak a földműves-szövetkezetekben lévő „kulákok” elleni támadását.²⁷ Mindemellett cél volt kommunista pártembereket beszervezni, és így arányukat növelni a szövetkezetek vezetőségeiben. A „kulákok” földműves- és Hangya-szövetkezetek közgyűléseiről való távolmaradását a párt saját győzelmének tekintette, és úgy ítélték meg a „kulákok” viselkedését, hogy legfőképpen „rémhíreket” terjesztenek, és „szabotálják” a szövetkezetek munkáját.²⁸ A leadási kötelezettséget nem megfelelően teljesítőkkal szemben büntetőeljárást indított a rendőrség, az ellenőrzések mind gyakoribbak lettek.

A „kulákok” társadalmi kirekesztésének, kizsákmányolóként történő megbélyegzésének a következményei közé tartozik az érintett személyek védekezési reakciója. Pártjelentések tanulsága szerint a helyi illetékesek sok helyen a házakra írták ki, hogy „kulák” lakik benne, s gyakran középparasztok esetében is megtörtént ez, sokszor községenként, vagy járásonként megadott „kulákszám” kellett lennie, és így az ún. „kuláklistára” könnyen felkerülhetett például középbirtokos paraszt is.²⁹ A középparasztság ezért félt, hogy őket is „kuláknak” nevezik, és hátrányosan járnak el velük szemben. A helyi pártszervek a „kulák népnírók vagyok” feliratú táblákat pozitív hatásúnak gondolták, mert szerintük így a középparasztság félt a „kulákokkal” való kapcsolattól. A „kulákok” egyik tipikus reakciója volt, hogy földjeiket felajánlották az államnak, aminek nagy része megműveletlenül maradt. 1950-re a földfelajánlásokkal a „kulákbirtokosok” száma 13.000

²⁶ Nádasdi 1996: 108–115.

²⁷ Rákosi 1952: 241.

²⁸ Ö. Kovács 2012: 104–106.

²⁹ Gyarmati 2011: 187.

fővel csökkent.³⁰ Az időközben megalakult termelőszövetkezeti csoportok az államtól alig kaptak anyagi támogatást, így ha nagyobb földterülettel gyarapodtak, munka- és gépi erő híján nem lett eredményesebb a gazdálkodásuk.³¹

1949-ben például Tolna megyében a kommunista párt emberei „kulákokat likvidált”, vagyis elkobozták földjeiket, ingó és ingatlan vagyonukat, a községben lévő házaikat és felszereléseiket. Ez a módszer egyértelmű módon a szövetkezeti csoportok számára volt előnyös, hiszen így nagy táblában, megmunkált földhöz jutottak, felszereléssel és épületekkel együtt. Formálisan lemondásként szerepelt mindenhol az elvétel.³²

A „kulákokra” alkalmazott adószámítás többszörös terhet jelentett a számukra, a beszolgáltatást fokozták velük szemben, a bírságolások egyre gyakoribbak lettek, békekölcsönt vetettek fel velük, tehát a gazdasági és lelki presszió különböző formái által vártál el a kommunista funkcionáriusok, hogy a „kulákok” saját maguk adják fel az értelmetlen „harcot” az állammal szemben.

A „kulákság” térdre kényszerítése közben zajlott a mezőgazdaság kollektivizálása, ami egyre jobban az erőszakos intézkedések felé tolódott. A szövetkezeti csoportokat megalakító birtokos parasztok legtöbbször agrárszegények és mezőgazdasági munkások voltak: sokszor törpe- vagy kisbirtokkal rendelkező parasztok is voltak közöttük, akiknek a megélhetést saját gazdaságuk nem biztosította. A parasztság nagyobb birtokkal rendelkező rétegéből sokan felhagytak a gazdálkodással, 1953-ig 300.000 ember hagyta el a mezőgazdaságot.³³ Körülbelül 17.000 „kuláknak” minősített gazdálkodót is beleszámíthatunk az agrárszférát elhagyók közé.³⁴ 1950-ig a „kulákságot” érintő állami korlátozásokat Erdei Ferenc, földművelésügyi miniszter foglalta össze egy 1950 októberi beszédében a termelőszövetkezeti mozgalom helyzetéről és perspektíváiról:

„Magyarországon a kulákság korlátozásának legfőbb eszközei voltak: az erősen progresszív adózás, a kulákokra a külön terményadó bevezetése, az új földbérleti rendelet, amely lehetetlenné tette a kulákbérleteket, a termelési szerződések rendszere, amely a korábban nagyjövedelmű, szerződéses termelést kivette a kulákság kezéből és a dolgozó parasztságnak juttatta. A kulákok korlátozásának és kiszorításának a

³⁰ Nagy 1999: 59.

³¹ Ö. Kovács 2012: 108.

³² Uo.

³³ Fazekas Béla: *A mezőgazdasági termelőszövetkezeti mozgalom Magyarországon*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1976: 73.

³⁴ Ö. Kovács 2012: 181.

politikája 1948-tól kezdve így haladt előre lépésről-lépésre [...] és ezzel megteremtődött a szövetkezeti mozgalom fejlesztésének egyik döntő előfeltétele.”³⁵

Erdei Ferenc földművelésügyi miniszter világosan beszélt a „kulákok” mezőgazdaságból történő eltávolításáról, mint előfeltételéről a szövetkezetesítésnek. Nem mondta ki konkrétan a likvidálást, és azt sem, hogy az ő felügyelete alá tartozó állami mezőgazdasági szakigazgatási szerveknek, a járási mezőgazdasági osztályoknak milyen szerepet kell játszaniuk a „kulákok” elleni hadjáratban, és a termelőszövetkezeti csoportok létrehozásában.

4. 1950. Az állampárt mezőgazdasági végrehajtó szervének létrehozása helyi szinten

1950-ben több döntő esemény is történt Magyarországon, ami helyi szinten lényeges változásokat eredményezett. A megyékben a járásokra vonatkozóan is számos átrendezést hajtottak végre. Például Győr-Moson megyét összevonták Sopron megyével, és 1990-ig a megye neve Győr-Sopron megye lett. Az 1950-es tanácsrendszer bevezetésekor a megye hat járásra oszlott: a csornai, győri, kapuvári, soproni, mosonmagyaróvári, és a tétii járásokra.³⁶

A járási mezőgazdasági tevékenység állami ellenőrzését, felügyeletét az 1921. évi XLII. törvénycikk alapján a gazdasági felügyelők látták el. A gazdasági felügyelők a Földművelésügyi Minisztérium fennhatósága alá tartozó állami tisztviselők voltak, akiknek gyakorlati mezőgazdasági, közigazgatási és közgazdasági ismeretekkel kellett rendelkezniük.³⁷ A vármegye gazdasági felügyelőségnek alárendelve létrehoztak járási gazdasági felügyelőségeket. A gazdasági felügyelők konkrét feladata volt a működési területükön a mezőgazdaság viszonyairól tájékoztatni a Földművelésügyi Minisztériumot és a minisztérium mezőgazdaság előmozdítását célzó intézkedéseit működési területükön megvalósítani. A törvény kimondta, hogy a járási gazdasági felügyelőségek feladatait a vármegyei gazdasági felügyelőségeknek kellett meghatározniuk és a gazdasági felügyelőségek járási szinten a területükön a mezőgazdasággal kapcsolatos összes tennivalót kötelesek voltak elvégezni, amit ráruháznak, vagy amit a Földművelésügyi Minisztérium

³⁵ Erdei Ferenc: *A termelőszövetkezeti mozgalom helyzete és perspektívái*. Szikra Kiadó, Budapest, 1951: 13.

³⁶ *Győr Sopron megye számokban*. Központi Statisztikai Hivatal Győr-Sopron megyei igazgatósága, Győr, 1966: 5.

³⁷ *Gazdaságtan III. kötet. Gazdasági üzemtan és becsléstan, gazdasági számadás és általános tudnivalók*. K. n. Budapest, 1940: 7.

elrendel. A törvénnyel a mezőgazdasági ügyek törvényhatóságoknál való intézésének gyakorlata megszűnt, a feladatot a vármegyei gazdasági felügyelőségek vették át.³⁸

A járási gazdasági felügyelőségi rendszert 1950-ben megszüntették. A csornai járási iratokat 1950-től kutatva látható, hogy a Csornai Járási Gazdasági Felügyelőség levéltári iratai 1929-től kezdődnek 1950-ig. Ezek az iratok 0,36 iratfolyómétert tesznek ki, s most ugyan nem képezték a vizsgálat tárgyát, de például a Kapuvári Járási Gazdasági Felügyelőség iratai 1925-től kezdődnek 1949-ig, terjedelmük körülbelül akkora, mint a csornai járásé. Tevékenységük kutatható és feldolgozható, de ezeket az iratokat a dolgozatomhoz nem tartottam szükségesnek ahhoz, hogy az 1950-es megszüntetésükhöz előző éveiknek ügyeit bővebben részletezzem.³⁹

A kommunista rendszer tehát a helyi szintű gazdasági felügyelőségek felszámolásával nem hagyta fennállni az előző korszak mezőgazdasági szakigazgatási szerveit. A megszüntetés teljes átszervezést igényelt, mert a gazdasági felügyelőségek szerepét a járási tanácsok végrehajtó bizottságának mezőgazdasági osztályai vették át. Megyei szinten mezőgazdasági igazgatóságokat hoztak létre, az 1950-es év megyeegybevonásáig volt Sopronban, és utána továbbműködött Győrben. Feladatkörét az év közepén a Győr-Sopron megyei Tanács Végrehajtó Bizottság VI. Mezőgazdasági Osztálya vette át. Így a vármegyei gazdasági felügyelőségek helyett mezőgazdasági igazgatóságok és megyei szintű mezőgazdasági osztályok, a járási gazdasági felügyelőségek helyett ezek alá a megyei szakigazgatási szervek alá rendelt járási mezőgazdasági osztályok jöttek létre. A járási tanácsok végrehajtó bizottságainak mezőgazdasági osztályai a 21/1950. (I. 18.) minisztertanácsi rendelet kihirdetése után jöttek létre. 1950-ben az 5205-2/1950. II/8. belügyminisztériumi utasítás határozta meg a hivatalos szakigazgatási feladatait: növénytermelés, öntözés, talajjavítás, növényegészségügy, állategészségügy, méhészet, kertgazdaság, selyemhernyó-tenyésztés, gépesítési ügyek, állattenyésztés, takarmánygazdálkodás, és a termelőszövetkezetek ügyei.⁴⁰

³⁸ <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7498>

³⁹ http://www.leveltar.sopron.hu/id-90-foldmuvelesugyi_szakszervek.html

⁴⁰ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. I.i.cs.

5. A Győr-Sopron megye Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztálya

A megye- és járásrendezésre 1950-ben Győr-Moson és Sopron megyékben is sor került. A két megyét összevonták az év folyamán, a Csornai Járás Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztálya 1950 március 1-jével jött létre. Nem sokkal később, március 8-án megszüntették a Soproni Mezőgazdasági Igazgatóságot, a megyéket pedig március 16-án vonták össze.⁴¹ A csornai járás állami gazdasági felügyelőjének egyes iratai megtalálhatók a mezőgazdasági osztály iratai között, ezek tanúsága szerint maga a járás gazdasági felügyelői beosztás 1950. február 27-ével szűnt meg. A gazdasági felügyelő utolsó feladatai között volt, hogy a Földművelésügyi Minisztérium rendeletének megfelelően B. L. sopronnémeti traktortulajdonostól bekérje a cséplési naplókat, a mezőgazdasági traktorigazolványokat, és a mezőgazdasági üzemanyagkönyvet. A gazdasági felügyelőség ellátta a szövetkezetekkel kapcsolatos ügyeket is. Az 1950-es év februárjában a csornai járás állami gazdasági felügyelője jelentette a Soproni Mezőgazdasági Igazgatóságnak, hogy a magyarfalvai, sopronkövesdi, lövői, újkéri és fertőszentmiklósi közösen termelő szövetkezeti csoportok üzemtervének elkészítésénél volt külszolgálatban. Később jelentett a tszcs-k⁴² tavaszi vetőmag helyzetéről is. 1948-tól, vagyis a szövetkezetek állami irányításba vételétől a gazdasági felügyelők szoros kapcsolatban voltak a szövetkezeti csoportokkal, és ezt az ügykört is továbbadták a létrejövő mezőgazdasági osztályoknak. A Soproni Mezőgazdasági Igazgatóság 1950-ben, márciusi megszüntetéséig 438 termelőszövetkezeti ügyet intézett el, ez az összes ügyeknek körülbelül 25%-át tette ki.⁴³

A járási mezőgazdasági osztály dokumentumaiban hivatalosan a járási gazdasági felügyelőség és járási állatorvos ügykörét vette át. A járás székhelyén, Csornán kellett az osztályt felállítani. Az ekkor még csak Sopron vármegye járási mezőgazdasági osztályainak a munkatársai a márciusi munka megkezdése előtt háromhetes tanfolyamon vettek részt. A Mezőgazdasági Igazgatóság február 10-én osztotta be a vezetőket és helyetteseiket. A csornai osztály berendezéseiről február 20-án tettek jelentést, majd február végén tartották meg a mezőgazdasági osztályok megyei „munkaindító” értekezletét.⁴⁴ Az alispán úgy határozott,

⁴¹ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 1.i.cs.

⁴² Tszcs: termelőszövetkezeti csoport.

⁴³ GYMSMSL, közellátási szakigazgatási szakszervek, XXIV.fcs. földművelésügyi szakszervek, 205.f. Soproni Mezőgazdasági Igazgatóság iratai 1950. 2.db.

⁴⁴ GYMSMSL, közellátási szakigazgatási szakszervek, XXIV.fcs. földművelésügyi szakszervek, 205.f. Soproni Mezőgazdasági Igazgatóság iratai 1950. 2.db.

hogy az osztályok létrehozásáról szóló rendeletet „... *dobszó útján hozzák a lakosság tudomására.*”⁴⁵ 1950. március 2-án tudatták a járásban működő termelőszövetkezeti csoportok vezetőivel, hogy milyen ügyekben forduljanak közvetlen a mezőgazdasági igazgatósághoz. Az osztály ügykörét realizálni kellett: ezt jelzi, hogy a szövetkezeti csoportokat egyszerre értesítették arról, hogy milyen ügyekben forduljanak hozzájuk. A szövetkezeti csoportok bizakodva remélhettek támogatást az állampárt helyi gazdasági végrehajtó szervétől, mint mezőgazdasági szakigazgatási szervtől, ami saját maga is támogatást remélt az államtól. A járás községeinek gazdasági életét ellenőrizendő, alig több, mint egy héttel az osztályhoz Bősárkány körjegyzőségéből jelentés érkezett, amit úgynevezett házmegbízottak végeztek, akik feljelentést is tehettek. A bogyoszlói és rábatamási körjegyző a Défosz⁴⁶ helyi szerveiről tett ugyancsak rövid időn belül jelentést. A mezőgazdasági osztálynak március közepén, a földművelésügyi miniszter által kiadott rendeletet kellett végrehajtania március 15-éig. A rendelet a „téli erőművi tisztogatás” fontosságát hangsúlyozta, végrehajtását az őszi vetési és szántási munkálatok során bevált dűlőfelelősi és utcafelelősi rendszerrel kellett megvalósítani. A gyakorlati munka mechanikai tisztogató munkát, és permetezést jelentett.⁴⁷

A mezőgazdasági osztály pártcélokra történő „felhasználása”, így, a „kulákság” korlátozása, gazdálkodásának, életének ellehetetlenítése, az osztály létrehozásakor – a meglévő levéltári anyag tanulsága szerint – külön szempont volt. A szövetkezeti csoportok felvilágosítása, mely rögtön az osztály megalakításának másnapján történt, jól mutatja, hogy az MDP elvárásai között az osztály részéről a termelőszövetkezetek ellenőrzése, instruálása és segítése az első helyen állt.

A főcímben szereplő kijelentés ugyan továbbra is nyitva marad, azért a mezőgazdasági osztályt a fókuszba állítva joggal feltételezhető, hogy azzal összefüggésben került a korban említésre. „A kulákságot likvidáljuk.” 1950-ben ez a mondat elhangozhatott egy pártértekezleten pártfunkcionáriusok között, vagy egy államvédelmi hatósági találkozón. 1950-ben a Csornai Járás Végrehajtó Bizottságának volt külön Pénzügyi Osztálya, Igazgatási Osztálya, Ipari-, Kereskedelmi-, Építési- és Közlekedési Osztálya, és Oktatási és Népművelési Osztálya is. Ezek az osztályok speciálisan a saját hatáskörükben intézkedhettek, a Mezőgazdasági Osztály iratai alapján átfedések csak kivételes esetekben lehettek.

⁴⁵ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 1.i.cs.

⁴⁶ Défosz: Dolgozó Parasztok és Földművelés Szövetsége.

⁴⁷ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 1.i.cs.

1950 március 4-én érkezett az első kérelem a mezőgazdasági osztályra a farádi termelőszövetkezeti csoporttól, lóigénylés ügyében, amit az osztály továbbküldött a Földművelésügyi Minisztérium Termelőszövetkezeti Főosztályára. Ugyancsak március 4-én a Soproni Mezőgazdasági Igazgatóság küldött üzenetet a mezőgazdasági osztályhoz:

„Állapítsa meg továbbá azt is, hogy megfelel-e a valóságnak az, hogy S. J. magyarkereszturi lakos kulák mesterséges bikaborját a tenyészállatvásárra kijelölték-e. Amennyiben ez igaz, a felvitelt akadályozza meg.”⁴⁸

Az üzenet nem tartalmazza azt, hogy milyen módon kívánták ezt elérni, de egyértelmű a szándék, a „kuláknak” bélyegzett részéről, hogy bikaborját a tenyészállatvásárra akarta vinni, s az is világos, hogy ennek megakadályozását a mezőgazdasági osztálytól várták el. Egy áprilisi üzenet, amely a Győri Mezőgazdasági Igazgatóságtól érkezett az osztályhoz, nyíltan kijelentette, hogy az Országos Mezőgazdasági Kiállítás és Tenyészállat vásáron „kulákok” nem vehetnek részt. Ezen a ponton az osztály láthatóan egy olyan eszköz a pártpolitika kezében, amely követi az utasítást és végrehajtja, szemben nevével, amely a mezőgazdaság szolgálatára utal. Nyilvánvaló, hogy az utasítás nem tartalmazott semmiféle agrárrendtartási érvet, indokot arra nézve, hogy a „kulák” bikaborjának tenyészállatvásárra vitele miért ne lenne lehetséges.

A mezőgazdasági osztály vezetője március 4-én értekezletet tartott, és ismertette a jelenlévőkkel az osztály feladatait. Összefoglalójában elmondta, a feladatuk, hogy a mezőgazdasági igazgatás megerősítsék, a dolgozó parasztság érdekeit képviseljék, a parasztságot rávezessék a nagyüzemű gazdálkodás útjára, és a „kulákság” ellen osztályharcot folytassanak. A „kulákság” elleni intézkedések tehát külön feladatként lettek megjelölve.

Március 6-án az osztály jelentette a Soproni Mezőgazdasági Igazgatóságnak, hogy a rábapordányi „Szocializmus” tszcs likvidálási tevékenységének kivizsgálása megtörtént, s „... nem felel meg a valóságnak, hogy K. B. földhözjuttatott a házából a csoport ki akarná tenni.”⁴⁹ A jelentés szerint a likvidálási tevékenysége a tszcs-nek egy birtokos paraszt saját házából történő kiköltöztetését jelentette volna. Sajnos levéltári iratok híján a további fejlemények ismeretlenek. Az említett 1949-es Tolna megyében történt likvidálási példától

⁴⁸ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 1.i.cs.

⁴⁹ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 1.i.cs.

eltérően ebben az esetben egyértelműen a szövetkezeti csoport likvidálási tevékenységéről van szó.

A farádi termelőszövetkezeti csoport lóigénylésének kiutalása március közepén megvalósult, de egy héttel később érkezett az újabb kérelem, immáron takarmánykiutalás ügyében a mezőgazdasági osztályhoz.⁵⁰ Márciusban az osztály a mezőgazdasági igazgatósághoz küldött üzenete rávilágít az osztály felszereltségének a helyzetére is: „... *tszcs nyomtatványok sürgős megküldését kérem.*”⁵¹

Mialatt a sikeresen gazdálkodó birtokos parasztot hátráltatták, és megakadályozták például a sikeres állateltetésben, addig a létrehozott szövetkezeti csoport állat-, felszerelés- és takarmányhiánnyal küzdött. Mindemellett maga az osztály sem rendelkezett a megfelelő eszközökkel ügkörének ellátásához.

Az iratok között a beadási kötelezettségre is található példa, ahogy a borbeadásra kötelezett gazdák esetére is, akiknek a hiányzó tőkék pótlását is előírták. Beadási kötelezettségüket az előírt határidőre kellett teljesíteniük. Aki nem tett eleget a törvény szabályozásának, azt megbüntették. A büntetések a következők lehettek: a helyi tanács 5–10%-al felemelhette a beadási kötelezettséget, pénzbeli kártérítést vethetett ki, vagy 48 óra múlva helyszíni elszámoltatást tarthatott. Az említett szőlősgazdákra vonatkozóan büntetést kiszabó rendelkezést nem találtam. A büntetések jogi alapja a gazdasági rend büntetőjogi védelméről szóló 8800/1946 (VII.28.) M.E. számú rendelet volt, vagy az ekkor már érvényben lévő, a tervgazdálkodás védelméről szóló 1950. évi 4. számú törvényerejű rendelet. Így az 1948 és 1955 közötti időintervallumban közel 400 ezer parasztot ítélték el közellátási büntett címen, amelynek csak 10%-a volt „kuláknak” minősített gazdálkodó.⁵²

A Soproni Mezőgazdasági Igazgatóság növénytermelési osztálya 1950 február végén még a járási gazdasági felügyelőknek, a Défosz megyei titkárságainak, cukorgyáraknak, és községi előljáráságoknak küldött ki egy határozatot, amelyet márciusban már a Mezőgazdasági Osztály foganatosított, és hajtott végre. A tárgy: cukorrépa keretnek „kulákokra” történő kivetése.

⁵⁰ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 1.i.cs.

⁵¹ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 1.i.cs.

⁵² Balogh Sándor – Pölöskei Ferenc (szerk.): *Agrárpolitika és agrárátalakulás Magyarországon (1944–1962)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979: 86–87.

„Szükségesnek mutatkozott, hogy a megyében 500 kat. hold cukorrépát az alább felsorolt elosztás szerint termelési kötelezvény formájában kulákokkal termeltessük meg.

A kulák termelési kötelezvény döntően különbözik az egyéni dolgozó parasztokkal kötött termelési szerződésektől. Míg a dolgozó parasztság a termelési szerződéseken keresztül kamatmentes vetőmagot, műtrágyát, művelési előleget és előre meghatározott átvételi árat kap, ami számára a termelés jó jövedelmezőségét biztosítja, addig a kulákok a vetőmagért és műtrágyáért, valamint a kat. holdanként adandó 150 Ft művelési előlegért évi 9%-os kamatot fizetnek, és az átvételi árat a kormányzat csak a későbbiek folyamán a szerződéses termelési átvételi árnál lényegesen alacsonyabban fogja meghatározni.”⁵³

A termelési kötelezvény egyedül a „kulákokat” érintette és a szerződéses termeléstől eltérően államilag biztosított bevételkiesést jelentett a számukra. A fent idézett kivetés 15 községet sorolt fel, a legnagyobb 50 kat. hold, a legkisebb 30 kat. hold földterületet kapott kivetésül. A határozat szerint a kivetést a helyi Népfront Bizottsággal egyetértésben a közigazgatási szerveknek kellett elvégezniük. Egy kötelezvény, nyomtatvány szolgált a kivetés fogantatására, amelynek mértéke, vagyis a cukorrépa területe a „kulák” termelő birtokának legalább 5%-a, de legfeljebb 10%-a körül kellett, hogy legyen. A kijelölt községben a Défosz javaslatára egy helyi megbízottat kellett kijelölni, aki nem lehetett a helyi földműves-szövetkezet termelési felelőse. A megbízott feladatai közé tartozott, hogy a kiosztandó műtrágyát és vetőmagmennyiséget átvegye, azt kiossza, a nyilvántartásokat vezesse, és a „kuláktermelőt” állandó ellenőrzése és irányítása alatt tartsa. A határozat azt is közölte, hogy *„Feltétlenül szükséges megfelelően tudatosítani a dolgozó parasztság felé, hogy a termelési kötelezvény formájában történő termelés nem kedvezmény, hanem terhes kötelezettség.”*⁵⁴

Győr-Sopron megyében az 1950-es év folyamán összesen 2052 birtokos, önállóan gazdálkodó személyt minősítettek „kuláknak”.⁵⁵ Az adat szerint konkrétan ennyi földbirtokost lehetett termelési kötelezvény formájában hátrányosan gazdálkodására kötelezni. A kötelezvény tehát biztosította a „kulákok” számára a nem megtérülő gazdálkodást, az állam számára e társadalmi csoport bizonyos szintű irányítását és természetesen ellenőrzését is.

⁵³ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. I.i.cs.

⁵⁴ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. I.i.cs.

⁵⁵ Ö. Kovács 2012: 115.

Érdemes megfigyelni az idézett szövegrészletben azt, hogy a „kulák” személyek és az egyéni dolgozó parasztság fogalmát mennyire gondosan különválasztották. A dolgozó parasztság megnevezés azért is ferdít a szövegben, mert a „kulák” személyek maguk is dolgozó parasztok voltak, akik a nagyobb munkaerőt igénylő munkáknál, így az aratásnál, bér munkaerőt is igénybe vettek, ám ez a tény se életmódjukon, se élethivatásukon nem változtatott.⁵⁶

A cukorrépa keret kivetését követően a végrehajtás az év folyamán nem, illetve nem úgy valósult meg, ahogy azt az állam elvárta. A Csornai Járás Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztálya, a járásban kijelölt községekben a „kulákokra” kivetett cukorrépa megtermeléséről a következő tapasztalatokat osztotta meg az év folyamán a Győri Mezőgazdasági Igazgatósággal: áprilisban jelentik, hogy a szükséges vetőmag és műtrágya nem érkezett meg, a cukorrépa vetés további akadálya pedig, hogy nincsen akkora üres terület, mint amekkorát a Soproni Mezőgazdasági Igazgatóság az év elején előírt. Júniusban Sz. D. rábaszováti „kulákról” azt jelentették, hogy 2 kat. holdat kellett volna megkapálnia, amit nem teljesített, így a jelentésbe úgy került be, mint aki „... *a cukorrépa termelést tudatosan szabotálta*”.⁵⁷ A Mezőgazdasági Osztály kiküldte ezek után saját munkatársát Rábaszovátra, hogy a cukorrépa munkákat kivizsgálja.

1950 március közepén a Győri Mezőgazdasági Igazgatóság a termelőszövetkezeti csoportok Mezőgazdasági Igazgatósághoz és Mezőgazdasági Osztályhoz való viszonyának megjavítása tárgyában írt valamennyi járási Mezőgazdasági Osztály számára. A csoportok sok esetben a helyi szakigazgatási szerveket megkerülve közvetlenül a Földművelésügyi Minisztériumot keresték meg, „... *abban a tudatban, hogy ügyeik így gyorsabban intéződnek el. A termelőszövetkezeti csoportokat megfelelően tájékoztatni kell, hogy gazdálkodásukkal kapcsolatos kérelmeikkel, panaszaikkal elsősorban a Járási Mezőgazdasági Osztályhoz forduljanak.*”⁵⁸ A csoportok és az osztály kapcsolatának szorosabbra fűzési szándékát többször is hangsúlyozták, mindemellett az Igazgatóság a csoportok felvilágosítását kérte. A végrehajtáshoz minden szükséges intézkedést a mezőgazdasági osztályoknak kellett megtenniük. A Csornai Mezőgazdasági Osztály viszonylag később intézkedett, egészen pontosan tíz nappal később küldték el az Igazgatóságtól kapott szöveg rövidített változatát

⁵⁶ Példa erre Ö. Kovács József forrásközlése: Ö. Kovács 2012: 107.

⁵⁷ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 2.i.cs.

⁵⁸ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 1.i.cs.

valamennyi tszcs-hez. A végén hozzáfűzték, hogy ha valamelyik tszcs-nek zsákra lenne szüksége, a zsákok kg-onkénti ára 17,30 Ft. A későbbi jelentésekből nem válik világossá, hogy az osztály ezen kívül még milyen intézkedéseket tett annak érdekében, hogy a csoportok bizalommal forduljanak hozzájuk. A probléma kezelését láthatóan egy üzenettel elintézték, ami arra figyelmeztetett, hogy a helyi szerveket ne kerüljék meg a tszcs-k. Az év folyamán nem érkezett több panasz a Mezőgazdasági Igazgatóság, majd a Megyei Mezőgazdasági Osztálytól ez ügyben.⁵⁹

1950 március végén a Mezőgazdasági Osztály megtartotta első osztályértekezletét, amelynek a jegyzőkönyve rögzítette az osztály dolgozóinak a termelészövetkezeti csoportokhoz való beosztását. A termelészövetkezeti csoportok gazdasági helyzetének erősítése is fontos téma volt az értekezleten. A terméshozam emelésére megyei, járási és községi vetéstervet készítettek. A „kulákokkal” kapcsolatban ismét elhangzott a már felvázolt termelési kötelezvény formájában rájuk kiosztott feladat:

„A kulákokra kivetették a területet, nem azt vet amit akar, hanem a községi népiszervekkel karöltve kivetették rájuk azokat a növényeket, amelyek nem olyan jövedelmezők. Ezt minden községben megcsinálták és most ellenőrizni kell, hogy elvetik-e azt a területet és növényt. A kulákok tavaly akadályozni akarták a munkát, nem vetettek rendes minőségű vetőmagot. Mindezt továbbra is figyelni kell, mert a kulák nem nézi jó szemmel az építő munkát, különösen azokban a községekben, ahol Tszcs-k működnek. Nem végzik időben a munkát, különösen azokban a községekben, ahol Tszcs-k működnek az a törekvésük, hogyan szabotáljanak. [...] A Tszcs-k terméseredményét emelni kell, mert ha nem érünk el nagyobb eredményt, akkor hiába beszélünk nagyüzemi gazdálkodásról.”⁶⁰

A „kulák”, mint földművelő birtokos egyértelműen egyfajta ellenségként definiálódott az osztályértekezleten, amelynek hangulatát remekül visszaadja fenti idézet. Azonban az értekezlet további részében a szocialista munkaverseny fontosságára terelődött a hangsúly, és azt emelték ki, hogy a tszcs-k politikailag, és szakmailag is el vannak maradva attól a szinttől, amit a párt elvárt tőlük. Elhangzott, hogy a tszcs-k nincsenek tisztában a tervszerű nagyüzemi

⁵⁹ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 1.i.cs.

⁶⁰ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 1.i.cs.

gazdálkodással, és hogy a járás területén kettő bázis termelőszövetkezetet kell létesíteni, amolyan „mintaként”, a Vágon, és Rábacsanakon létrejövő csoportokból. Továbbá láthatóan paradox módon az egyéni munka hangsúlyozásáról beszéltek a csoportokon belül, „... *a múlt esztendőben a legnagyobb hiba az volt, hogy az egyéni munkát nem domborították ki.*”⁶¹ Az egyéni paraszti gazdaságok felszámolásának folyamatával párhuzamosan a szövetkezeti csoportokon belül zajló szocialista egyéni munkaverseny nem csak propaganda volt, hanem a rossz gazdasági helyzet e módon való javítását is sejteni lehet mögötte. Az osztályvezető utolsó mondatai egyike: „*A kulákokra és a reakcióra minden esetben le kell ütni.*”⁶²

Az utolsó felszólaló a Földművelésügyi Minisztérium küldöttje a jegyzőkönyvben rögzítettek szerint a következőkkel zárta az értekezletet:

„A hallottak alapján látja, hogy az F. M. teljes bizalommal lehet az osztály iránt. A csornai osztálynak országos viszonylatban is egyik legjobban működő osztálynak kell, hogy legyen.

Április hó 4-én lesz 5 éve annak, hogy a Szovjetunió felszabadította hazánkat, s ezzel vele jár a szocialista munkaverseny. Az ipari munkában vannak sztahanovisták. A Mezősz járjon elő jó példával. A kulákságot likvidáljuk.”⁶³

A dolgozat címében szereplő idézett mondat tehát, egy mezőgazdasági osztályértekezlet alkalmával hangzott el, az Földművelésügyi Minisztérium egyik munkatársától. A „kulákságot likvidáljuk” mondat groteszk módon a szocialista munkaverseny kontextusában bukkant elő, amelyben a Mezőgazdasági Osztály, mint versenyző, a „kulákság” likvidálásában vett részt. Valószínűleg a jegyzőkönyv hitelesítése során a mondat nyers volta feltűnt valakinek, aki alapos módon átsatírozta azt, de nem járt teljes sikerrel, mert a mondat olvasható maradt. Erdei Ferenc, mint földművelésügyi miniszter, nagy valószínűséggel tisztában volt a járási mezőgazdasági osztályok előtt álló feladatokkal, és azokon belül is a „kulák” személyek elleni intézkedésekkel is. A likvidálás, mint fogalom, Erdei Ferenc fentebb idézett 1950 októberi beszédében nyilvánosan ugyan nem

⁶¹ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 1.i.cs.

⁶² GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 1.i.cs.

⁶³ Uo.

hangzott el, de járási szinten a likvidálás, mint cél a mezőgazdasági osztályon belül 1950 márciusában már definiálódott.⁶⁴

A mezőgazdasági osztály tehát márciusi feladatai során megkapta a megfelelő instrukciókat a működéséhez. Ezek kettő súlyponttal bírtak: a járásban a termelőszövetkezeti csoportok szervezése, működésüknek segítése, illetve a „kulákság” likvidálása. Ez két eltérő folyamatot jelentett, egyrészt létrehozni egy üzemi formát, amelyben a parasztság kollektívan termel: a későbbi kommunista ideológiával áthatott, szövetkezeti írásokban egyrészt az egységes szövetkezeti parasztosztály létrehozása, másrészt a birtokos parasztságon belül egy meghatározott réteg megszüntetése volt a cél. Utóbbi során az állam kezére került földekből, felszerelésekből gazdaságilag működőképes szövetkezeteket akartak létrehozni.

6. A Győr-Sopron megye csornai járás bogyoszlói termelőszövetkezeti csoportja

A csornai járásból kiválasztott egyik község, Bogyoszló példáján jobban kirajzolódik a járási osztály és a szövetkezeti csoportok kapcsolata, amely szorosan összefügg a „kulák” gazdaságok felszámolásával. 1950 március 8-án a bogyoszlói „Békéért” termelőszövetkezeti csoport a földművelésügyi miniszterhez írt kérvénye kérelmezte a csoport megalakulását. A csoport taglétszáma 16 fő volt, a kezelésükben lévő földterület 42 kat. hold. A kérvényt a Mezőgazdasági Osztály továbbította az illetékes szerveknek. Áprilisban közölték, hogy nem kapják meg az engedélyt. Ezt követően a csornai járás Mezőgazdasági Osztálya a Mezőgazdasági Igazgatóságnak címzett levelében a 8007/1045/1950. számú miniszteri rendeletre hivatkozva kérte a Földművelésügyi Minisztérium Termelőszövetkezeti Főosztályát az engedély megadására. A rendelet kimondta, hogy legalább 10 család kell egy csoport megalakulásához. A bogyoszlói csoport 16 tagból, és 12 családból állt. Az osztály munkatársa kifejtette, hogy *„... a megtévesztés ott történt, hogy ezekben a falukban többen vannak olyanok, akik vezetékek nevükkel megegyeznek, de nem egy családban élnek.”*⁶⁵

Az osztály munkatársa továbbá politikai érvekkel is igyekezett az engedély megadásának szükségességét alátámasztani:

⁶⁴ Erdei Ferenc: *A termelőszövetkezeti mozgalom helyzete és perspektívái*. Szikra Kiadó, Budapest, 1951: 13.

⁶⁵ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. I.i.cs.

„Megjegyzem, hogy a bogyoszlói tszcs-nek úgy politikailag, mint gazdaságilag fontos lenne az engedély megadása azért is, hogy a falu klerikális reakciós és a tszcs megalakulása ebben a faluban is feltétlenül szükséges, mert csak így tudjuk teljes egészében tszcs-ink fejlődését biztosítani a reakció és kulák rémhírek ellen,...”⁶⁶

A levélben az egész falut „klerikális reakciósként” nevezte meg, illetve a „kulák rémhírek” negatív hatásait elkerülendő kijelentette, hogy a tszcs majd bizonyítani fogja ellenkezőiket. Példát nem ír rémhírekre, de nem is nevez meg senkit sem, aki „kulák” lenne. Vallását tekintve a falu lakosságának nagy része római katolikus volt. Ez az osztály munkatársának véleménye szerint szintén akadályozó tényezőként jelentkezett a tszcs szervezés közben. A bogyoszlói termelőszövetkezeti csoport a hivatalos működési engedélyt 1950. szeptember 27-én kapta meg.⁶⁷ A csoport ezt megelőzően májusban kapta kézhez a Földművelésügyi Minisztérium kérdőívét a felülvizsgálandó termelőszövetkezeti csoportok tárgyában, amelyet a Mezőgazdasági Osztály továbbított neki. A kérdőív szerint a szövetkezeti forma harmadik típusúként lett megjelölve, ami az adott viszonyok között irreálisnak tűnik. A tagok visszatarthattak egyéni művelésre másfél kat. holdat, amelybe a ház körül lévő mezőgazdasági művelés alatt álló területet is bele kellett érteni. A termelőeszközöket és igavonó állatokat a közös gazdaságba bevonták, és az adott évben üzemterv szerint folytatták a termelést. Munkacsoportokat szerveztek, és a tagok által végzett munkát munkaegységben mérték. Az MDP a szovjet minta alapján ezt a termelőszövetkezeti formát tartotta a legfejlettebbnek.⁶⁸ Fontos oka annak, hogy a csoport harmadik típusúként szeretett volna tovább működni, hogy így nagyobb anyagi segítségre lehettek jogosultak az államtól. Azonban a bogyoszlói csoport körülményeit tekintve egy ilyen szintű gazdálkodáshoz nagyobb földterületre, nagyobb számú munkaerőre, és több felszerelésre lett volna szükség, és mindemellett a megfelelő szaktudásra és vezetésre, amit, mint később látni fogunk, hiányzott.

A kérdőív alapján a legközelebbi gépállomás Csornán volt, kilenc km-re. A csoporttagok közül kilenc nincstelen földnélküli mezőgazdasági munkás kategóriába, hét új-kisparaszti pedig a 10 kat. holdon aluli kategóriába sorolta magát. A pártmegoszlás szerint a 16 tagból 11 MDP párttag volt, 5 párton kívüli. Üzemi pártszervezetük nem alakult meg. A

⁶⁶ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 1.i.cs.

⁶⁷ Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, XXX. Szövetkezetek, 222. Bogyoszló „Békéért” Mezőgazdasági Termelőszövetkezet iratai 1955-1975. 1.db.

⁶⁸ Gulyás 1985: 38.

beadott szántóföld négy kat. hold volt, a többi földterület, vagyis 38 kat. holdat a „kulákföld” kategóriába soroltak. Közös állattartásuk nem volt, a szántóföldek 13 táblában álltak külön.⁶⁹

A bogoyoszlói termelőszövetkezeti csoport, és az adatok alapján ez kijelenthető, a „kuláknak” nevezett birtokos parasztságtól elvett földön alakult meg. A dokumentumokból nem derül ki, hogy a „kulák” személyek felajánlották-e, esetleg a mezőgazdasági ingatlanok haszonbérletéről szóló rendelet után kellett megválniuk földbérleteiktől, vagy a párt általi, már említett likvidálási folyamat következménye volt-e a csoport földalapja. Ez a példa biztosan a párt szövetkezetpolitikájának egyik mintája volt, mert a tagok nagy része nincstelen földnélküli volt, a többiek újonnan földhözjuttatottak, akik kis parcelláikon a megfelelő felszereltség és lehetséges, hogy tudás hiányában nem tudtak eredményesen gazdálkodni. A pártpropaganda őket szólította meg, mint első, lehetséges tagjait a termelőszövetkezeti csoportoknak.⁷⁰ A középparasztság aránya a csoportokban alacsony volt, az ő beléptetésük különösen nehéz feladatnak mutatkozott a párt számára. Lenin 1919-ben fejtette ki, hogy „... *ha a középparasztot összekeverjük a kuláksággal, ha kisebb vagy nagyobb mértékben kiterjesztjük rájuk a kulákság ellen irányuló rendszabályokat, a legdurvább módon megsértjük [...] a kommunizmus alapelveit is.*”⁷¹

A középparasztság azonban nem volt feltétel nélkül fogékony a csoportokban történő gazdálkodásra, például 1950 novemberében, a Szabad Föld Téli Esték előadássorozata keretében több községben tartottak előadást. Az egyik jelentés szerint Bősárkányban jelen voltak középparasztsók is, és a felszólalások között „... *a legtöbb hozzászólás azt igyekezett bizonyítani, hogy a tszcs-ben a gépierőn és a műtrágyán kívül az indokolja a több termést, hogy a határ legjobb részéből kap földet a termelő csoport.*”⁷²

Érdemes a bogoyoszlói „kulákokról” készült körjegyzői jelentéseket is megvizsgálni, melyeket a Mezőgazdasági Osztályhoz küldtek, például „kulák” vetésterv és trágyakiherdás tárgyában. A körjegyző áprilisban jelentett az osztálynak, amely továbbjelentett az MDP Járási Bizottságának Csornára:

⁶⁹ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 2.i.cs.

⁷⁰ Erdei Ferenc: *A termelőszövetkezeti mozgalom helyzete és perspektívái*. Szikra Kiadó, Budapest, 1951: 18. Erdei Ferenc kijelentette, hogy elsősorban mezőgazdasági munkások és agrárproletárok alakítottak csoportokat, főleg a nagybérletek megszüntetésére vonatkozó rendelet alapján igénybevett földeken.

⁷¹ Vlagyimir Iljics Lenin: *Az agrárkérdésről*. Második kötet. Szikra Kiadó, Budapest, 1950: 528.

⁷² GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 2.i.cs.

„Konkrétan a bogyoszlói körjegyző jelenti, hogy Sz. E. 20 szekér trágyája nincs kihordva. Azzal védekezik, hogy fia eltűnt /valószínű disszidált/ és ez az oka annak, hogy a trágyakihordás elmaradt.”⁷³

A „kulákokra” kiszabott vetésterv és a hozzá kapcsolódó munkákat tehát nem csak a Mezőgazdasági Osztály munkatársai, hanem a helyi körjegyző is rendszeresen ellenőrizte, és jelentette tovább a felsőbb gazdasági, illetve pártszerveknek. Ebben az esetben a trágyakihordás elmaradása az akkori pártfelfogást tekintve szinte biztosra vehetően „szabotálásnak” minősült, melyet súlyosbított a valószínűsíthető disszidálása az illető fiának. A községekből jelentette a körjegyző júniusban a következőt:

„Bejelentem, hogy Bogyoszló, Potyond és Sopronnémeti községekben villamos erőgép nincs.

Bogyoszló községből disszidált K. J. birtokában volt egy villanydinamó, melyet daráló meghajtására használt, ez azonban a rendőrség által bűnjelként van lefoglalva s megőrzésre a községi elöljáróságnál van elhelyezve. Teljesítménye: 4 lóerő.”

A körjegyzőknek a Mezőgazdasági Osztályhoz kellett jelenteniük, hogy községeikben van-e villamosan meghajtott cséplőgép. A disszidált K. J. „kuláknak” volt minősítve, a helyzet itt ismételten paradox, mert a gép bűnjelként a rendőrségre várt, amíg az új rendeltetési helyén, valószínűleg a tszcs-ben szükség lett volna rá, és oda is akarták elhelyezni, mert a Győri Mezőgazdasági Igazgatóság június elején sürgette a tszcs-k gépekkel való ellátását. A bogyoszlói csoport gépet nem kapott, de megalakulási kérelme után majdnem negyed évvel megérkeztek hozzá a csoport tagkönyvei, és a munkaegységkönyvek. A Mezőgazdasági Igazgatóság április végén tájékoztatta a Mezőgazdasági Osztályt, hogy a tszcs-kben minden esetben munkaegységgel kell számolni. A szovjet mintát átvéve, a munkaegységrendszer volt a jövedelemelosztás alapja a mezőgazdasági termelészövetkezeti csoportokban. A munkákat osztályba sorolták, és ez szerint, valamint a napi teljesítménynorma alapján kapott valaki az elvégzett munka után munkaegységet. A gazdasági év végén, zárszámadáskor a maradékelv alapján a kiosztható jövedelemből munkájának értékeléseivel arányosan terményt és pénzt kapott a tszcs-tag. A munkaegység a

⁷³ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 2.i.cs.

munkák mértékegysége, és a teljesített munkák értékelési egysége is volt.⁷⁴ Az Igazgatóság különösen kiemelte a következőket: „... káros az egyenlősdí, ha a csoportok napszámmal mérik a munkát, ha a munkában résztvevőknek egyenlően adnak munkaegységet, illetve ha a férfiak többet, a nők kevesebbet kapnak.”⁷⁵ A tapasztalatok olyan csoportoktól származhattak, amelyeket ellenőriztek, és a felsoroltakat megfigyelték náluk. Az „egyenlősdí”, a napszámos fizetése a munkának, az egyenlő munkaegység osztás a rendszerrel ellentétes volt. Pozitívként említhető a nők számára a jövedelemelosztás egyenlő kezelésének a hangsúlyozása.

Az Igazgatóság egy hónappal később, májusban munkaszervezeti tájékoztatót tartott a járások mezőgazdasági osztályainak a brigád- és munkacapatok felállításának segítéséhez a termelészövetkezeti csoportokban.

A Bogyoszlót érintő két jelentés jól mutatja, hogy egy településen belül milyen hatásai voltak a „kulákokat” érintő intézkedéseknek. Jelentésként egy-egy ember disszidált, a munkakiesést az otthon maradottnak kérték számon, meglévő felszereléseiket pedig a szövetkezeti csoportoknak adták. Mindebben nagy szerepe volt az 1950-es évben a járási mezőgazdasági osztályok munkatársainak, akik ideológiai- és politikai szempontjaikat előtérbe helyezve következetes szigorúsággal hajtották végre a „kulákság” elleni intézkedéseket.

A Járási Mezőgazdasági Osztálynak a bogyoszlói termelészövetkezeti csoporthoz májusban kirendelt munkatársa júliusban azt jelentette, hogy a bogyoszlói tszcs-ben sok a veszekedés, és ennek legfőbb oka az elnök, aki sokszor „... be van rúgva, kétszínű, a munkaelőlegeket aránytalanul osztogatják.”⁷⁶ A munkatárs javasolta az elnök azonnali leváltását. A vezetőségben a jelentés szerint igen komoly problémák voltak, de ezek a belső viszonyok kihathattak a mezőgazdasági osztállyal való további kapcsolatra. Július végén a bogyoszlói tszcs abrakarmányának árkiegyenlítését kérte, amire az osztály válasza az volt, hogy a Járási Mezőgazdasági Osztályok a tszcs-eknek hitelt nem engedélyezhetnek, és a bogyoszlói tszcs „még vadcsoport”, és így hitelben nem részesülhet.

A bogyoszlói csoportra vonatkozik az alábbi 1950 decemberi jelentés:

⁷⁴ Varga 2001: 37.

⁷⁵ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 1.i.cs.

⁷⁶ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 2.i.cs.

„Ahol rossz a vezetőség, ott a bomlás jelei mutatkoznak. Ilyen tszcs-k pl. a rábapordányi, bogyoszlói, markotabödögei és a sopronnémeti tszcs-k.”⁷⁷

A bogyoszlói vezetőséget a Csornai Mezőgazdasági Osztály fél év után is alkalmatlannak találta a csoport vezetésének a feladatára. A csoporthoz kirendelt munkatárs egyenesen az elnök leváltását kérte, ebből következően a mezőgazdasági osztályok nemcsak véleményezték a munkát, hanem a vezetőség összetételében is változtatásokat eszközölhettek.

7. A Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztályának egyéb ügyei 1950-ben

A Mezőgazdasági Osztály az 1950-es év folyamán nem csak a termelőszövetkezeti csoportok instruálására korlátozódott, hanem közvetlen segítségére is. Mint említettem, az osztály egyes munkatársait bizonyos csoportokhoz beosztották. Nyáron az aratás idején heti jelentésekben számoltak be a munkák állásáról. Külön feladatuk volt a munkaerőgazdálkodás megszervezése, a beruházások ellenőrzése, az aratás-betakarítással kapcsolatban a tszcs-knél üzemi értekezletek szervezése. A községekben „népnevelő munkát”, agitációt, és kisgyűléseket kellett tartaniuk. 1950 júliusában a Győri Mezőgazdasági Osztály ügykörét a Győr-Sopron megyei Tanács Végrehajtó Bizottság VI. Mezőgazdasági Osztálya vette át. A járási mezőgazdasági osztályok ezután nekik jelentettek, és őket a megyei osztály látta el instrukciókkal. A megyei szakigazgatási szerv különösen fontosnak tartotta a nyári munkák során a mezőgazdasági osztályok beosztottjainak munkáját ellenőrizni. Többször hajtottak végre „káderkutatót”, az osztály előadóinak hetenként a tszcs-eket két esetben meg kellett látogatniuk, és instruálniuk. Közre kellett működniük az üzemtervek elkészítésénél, és a munkaegység számolással kapcsolatban felvilágosítást kellett tartaniuk. A brigád- és munkacsapat szervezetet is erősíteniük kellett.⁷⁸

Júliusban továbbra is érkezett a Mezőgazdasági Osztályra olyan „kuláknak” minősített gazdálkodóról jelentés, aki a rá kirótt vetésterveknek nem tett eleget. A mezőgazdasági osztály úgynevezett „repülőbizottságokat” küldött a községekbe, hogy fokozza a házi agitációt, és véget vessen a „rémhíreknek”. Ilyen tipikus híresztelés jelenik meg az egyik jelentésben,

⁷⁷ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 2.i.cs.

⁷⁸ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 2.i.cs.

összekötve a termelőszövetkezeti csoportok hiányos szaktudásával és gazdálkodásának alkalmatlanságával:

„... a mihályi termelőszövetkezeti csoporttal kapcsolatban terjesztik, hogy 50 tanárnak kellett végeznie a munkaegységszámolást.”⁷⁹ Ez a hír így a csoport községei belüli negatív megítélésében is szerepet játszott, ez természetesen a helyi szerveknek komoly problémát okozott, a megoldást a helyi agitáció fokozásával képelték el. Az ilyen „rémhírek” helytállóságáról egy jelentés sem szól, viszont az előző hónapok több utalása, hogy a munkaegység számolásban a tszcs-knél az osztály munkatársainak segítenie kellett, azt sejteti, hogy ezeknek volt valóság alapjuk.

A Mezőgazdasági Osztály a Győri Mezőgazdasági Igazgatóságtól a nyár folyamán kért kerékpárokat a beosztottjainak, továbbá az osztály felszereltségének viszonyaira is rámutatott egy augusztusi kérés, melyet a Megyei Mezőgazdasági Osztályhoz nyújtottak be, s amelyben a csornai osztály irodaszerének szállítását sürgették meg. Az osztály feladatul kapta például a selyemhernyótermelés biztosítását, a traktorállomány folyamatos nyilvántartását. A tszcs-k pénzgazdálkodásának szabályozására a tszcs-knek a hitelszövetkezetekkel kellett megállapodást kötniük, és az osztály a Földművelésügyi Minisztérium rendelete alapján áprilisban ismertette a tszcs-k új könyvelési rendszerét a csoportoknak.⁸⁰

Az osztály a mezőgazdasági szakkönyvek közül orosz szerzők munkáit kapta meg, úgy mint Grohovszkij: *A növénytermelés alapjai*, Popov: *Takarmányozás alapelvei*, vagy mint Zalcman: *Mezőgazdasági üzemek szervezése*. Az osztály munkatársai szerveztek utakat a tszcs vezetőknek állami mintagazdaságokba, augusztusban részletes gyümölcstermesztési jelentést kellett készíteniük a járásról, de a tagosítások ügyeit is továbbították a Megyei Mezőgazdasági Osztálynak. Kimutatásokat készítettek a tszcs-k vetésterületéről, a cséplőgépek állapotáról pedig folyamatosan tájékoztak: „... a cséplőgépek tekintetében elkövetett bűncselekmények szigorúbb megtorlása, és fokozott éberség ...”.⁸¹

Az általános helyzetet jellemzi, hogy 1950 júliusának végén a Földművelésügyi Minisztérium elindította a takarékosági mozgalmat a termelőszövetkezeti csoportoknál. A tszcs-k kötelezettek lettek a járási mezőgazdasági osztályokhoz heti jelentéseket küldeni az aratási munkálatok állásáról. Júliusban például a járások jelentették, hogy a behordás a győri

⁷⁹ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 3.i.cs.

⁸⁰ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 3.i.cs.

⁸¹ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 3.i.cs.

járásban 99,5, a soproniban 99,5%, a csornaiban 93% volt. A tarlóhántás állása, amit rendeletileg a mezőgazdasági osztály küldött valamennyi jegyzőnek végrehajtás céljából, ugyancsak júliusban a győri járásban 69%, a soproniban 66%, a csornaiban 61% volt. A helyi problémák is rögzítésre kerültek, például a magyarkereszturi tszcs-nél nem tudták biztosítani a búza tárolását. Az egységes kezelésbe vett legelők fásításának ügye is a mezőgazdasági osztályokhoz került.⁸²

8. A Győr-Sopron megye Csornai Járás Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztályának első éves működésének összefoglalása

1950 októberben a Csornai Mezőgazdasági Osztály járási helyzetjelentést küldött a Megyei Mezőgazdasági Osztálynak. A jelentés szerint a járásban 364 családdal, 3300 kat. hold szántóval 18 termelőszövetkezeti csoport működött, és külön kiemelték, hogy „... önálló tszcs-nk ezideig még nincs.”⁸³ A járás mezőgazdaságból élő népességének szempontjából a mezőgazdasági osztály vált meghatározóvá. A vetéstervek összeállítása, ellenőrzése, a termelőszövetkezeti csoportok létrehozása, az agitációk, a folyamatos jelentések a „kulák” személyekről, és a „kulákok” elleni intézkedések sorozata, és átfogóan a járás növénytermesztési, növényvédelmi, állattenyésztési helyzetének állandó figyelése is azt szolgálhatta, hogy a felmérések után a párt kielemezhesse vidéken az általános helyzetet.⁸⁴

A már kifejtett nézet, nevezhető a például az 1959–1961-es teljes kollektivizálás után kettős feladatnak, mikor is a mezőgazdaságban a „szocialista termelési viszonyokat” akarták uralkodóvá tenni úgy, hogy a termelés folyamatosan növekszik. Ez azonban lehetetlen volt, amit a pártvezetők be is láttak. A kettős feladat helyi szinten a „kulákság” likvidálása volt a mezőgazdaságból, és általában véve a társadalomban való elszigetelésük, mindeközben folyamatosan kollektivizálni a falvak földjeit és termelési eszközeit, az egyénileg gazdálkodó parasztokat pedig a létrejött mezőgazdasági termelőszövetkezetekbe tömöríteni, ahol immár „osztálytudatos” szövetkezeti parasztosztályként folytathatják a gazdálkodást.⁸⁵ A feladatot a

⁸² GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 3.i.cs.

⁸³ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 3.i.cs.

⁸⁴ GYMSMSL, tanácsok, XXIII.fcs. járási tanácsok, 211.f. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1954. 1.i.cs.

⁸⁵ Dobozy Imre: *A termelőszövetkezeti konferencia tapasztalatai.* In.: Társadalmi Szemle 1950 február. 5. 2.: 174.

mezőgazdasági osztályok, mint a párt végrehajtói próbálták véghezvinni. Például Győr-Sopron megyében a „kulákként” regisztrált személyek száma 1950-ről 1951-re 2052-ről 1905-re csökkent, míg országos viszonylatban ez a szám 53.269, és 48.253.⁸⁶ A „kulák” személyekhez hozzászámítva a családtagokat ez a szám jóval nagyobb volt, s mindannyiukat érintette az említett likvidálási tevékenység, a szocialista munkaverseny kontextusában pedig mindez különösen elborzasztó.

A Csornai Mezőgazdasági Osztály szembesülhetett a községekben a bizalmatlansággal, ami a tszcs-k részéről is jellemző volt. A létrehozott szövetkezeti csoportok az osztályhoz fordultak állat-, vetőmag-, takarmány-, gép- kérelmeikkel, amiket anyagi erőforrások hiányában az osztály sokszor nem teljesíthetett, hiszen fél éves fennállása után is irodaszeri problémákkal küzdött. Az agrárnépesség szempontjából ez a helyi szakigazgatási szerv 1971-ig, a Járási Hivatalok létrehozásáig működött, 1971 után a Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Élelmiszergazdasági és Kereskedelmi Osztálya vette át annak egyes feladatait. Létrehozása a kommunista diktatúra egyik olyan szervét teremtette meg, amely részt vett a mezőgazdaságból élők igazságtalan kihasználásában, egy birtokos paraszti réteg kirekesztésének kísérletében a társadalomból, és egy olyan mezőgazdasági struktúra létrehozásában, amely idegen volt a magyar parasztság számára ebben a formában, mindezt pedig uralkodóvá akarták tenni az agrárszférában. A kommunista vezetés propagandájában ábrázolt „kulák” kép tudatosan ferdítette el a valóságot, a „kulákgazdákat” úgy ábrázolta, mint akik saját földjeiken nem dolgoznak, így próbálva legalizálni az ellenük folyó hadjáratot a parasztság többi rétege előtt. A parasztság ellenállása, a szolidaritás a „kulák” birtokos paraszt réteggel, egyfajta védekezési mechanizmusa volt az oly sokat átélt mezőgazdasági népességnek.

A Csornai Járási VB Mezőgazdasági Osztály 1950-ben nem megfelelő szaktudással, illetve felszereléssel végezte a munkáját, és céljában, vagyis a magyar mezőgazdaság szovjet mintára történő átformálásában a parasztság ellenállásába ütközött. Véleményem szerint a mezőgazdaság kollektivizálásának felgyorsítása katasztrofális helyzetbe sodorta volna nem csak a vidéki népességet, hanem az ország teljes népességét. Az elsősorban agrárszegényekkel létrehozott első termelőszövetkezeti csoportoknak feladatuk lett volna példamutató termelést felmutatni, és ezzel a vidéki parasztság számára vonzóvá tenni a szövetkezeti gazdálkodást. A csoportok, a dolgozatban említett okok miatt erre alkalmatlanok voltak. A járási

⁸⁶ Ö. Kovács 2012: 115.

mezőgazdasági osztályok és a szövetkezetek közötti kapcsolat pedig megyei szinten igen gyenge volt, a Földművelésügyi Minisztérium ezért a közöttük lévő kapcsolat megerősítése céljából küldött a megye összes járási mezőgazdasági osztályához levelet. A mezőgazdasági osztály tevékenysége az 1950-es év folyamán a csornai járásban mutatja, hogy a programszerű „kulákbirtok” megszüntetés volt a fő cél a „kulákpolitikában”, még ha azt fokozatosan kizorításnak, semlegesítésnek, vagy korlátozásnak nevezték. Az ellenük folyó törvénytelen intézkedések, például a deportálás olyan fegyver volt az MDP kezében, amit könyörtelenül alkalmazhattak bárki ellen, aki a párt politikája szerint ellenség lehetett. Az 1950 utáni két év bizonyította a kommunista diktatúra erőltetett társadalom- és gazdaságpolitikai koncepciójának tarthatatlanságát, és Sztálin 1953. márciusi halála utáni moszkvai politikai harcok is hozzájárultak majd azoknak a változtatásoknak a bevezetéséhez, amelyek lényegesen javítottak a parasztság helyzetén.⁸⁷

⁸⁷ 1953. július 4-én Nagy Imre miniszterelnök „új szakasz” gazdaságpolitikájának eredményeként 1953 októberétől engedélyezték a termelőszövetkezetek feloszlását, és az azokból való kilépést. A megmaradt szövetkezetekben engedélyezték a havi előlegfizetést, a beszolgáltatási kötelezettségeket enyhítették. *Beadási könyv az 1954. 1955. és 1956. évekre.* Athanaeum Kiadó, Budapest, 1954. Gunst Péter (szerk.): *A magyar agrártársadalom a jobbágyság felszabadításától napjainkig.* Napvilág Kiadó, Budapest, 1998: 339.

9. Felhasznált források/irodalom

Felhasznált források

Levéltári források:

Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, XXIII. Tanácsok, Járási Tanácsok, 211. Csornai Járási Tanács Végrehajtó Bizottság Mezőgazdasági Osztály iratai 1950. 1. iratcsomó – 3. iratcsomó. 1951. 1. iratcsomó.

Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, XXX. Szövetkezetek, 222. Bogyoszló „Békéért” Mezőgazdasági Termelőszövetkezet iratai 1955-1975. 1. db.

Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, közellátási szakigazgatási szakszervek, XXIV.fcs. földművelésügyi szakszervek, 205.f. Soproni Mezőgazdasági Igazgatóság iratai 1950. 2.db.

Internetes források:

<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7498> (Letöltés ideje: 2012.11.09.)

http://www.leveltar.sopron.hu/id-90-foldmuvelesusugi_szakszervek.html (Letöltés ideje: 2012.11.09.)

Felhasznált irodalom

Balogh Sándor – Pölöskei Ferenc (szerk.): *Agrárpolitika és agrárátalakulás Magyarországon (1944–1962)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.

Beadási könyv az 1954. 1955. és 1956. évekre. Athanaeum Kiadó, Budapest, 1954.

Czidor Éva: *A magyar és keletnémet mezőgazdaság átalakulásának összehasonlító vizsgálata*. In.: Agrártudományi Közlemények, 2007/26. különszám. 164–170.

Dobozy Imre: *A termelőszövetkezeti konferencia tapasztalatai*. In.: Társadalmi Szemle 5. 2. 170–174.

Erdei Ferenc: *A termelőszövetkezeti mozgalom helyzete és perspektívái*. Szikra Kiadó, Budapest, 1951.

Fazekas Béla: *A mezőgazdasági termelőszövetkezeti mozgalom Magyarországon*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1976.

Gazdaságtan III. kötet. Gazdasági üzemtan és becsléstan, gazdasági számadás és általános tudnivalók. K. n. Budapest, 1940.

Gulyás Pál (szerk.): *Mezőgazdasági szövetkezetek Magyarországon.* Statisztikai Kiadó Vállalat, Budapest, 1985.

Gunst Péter (szerk.): *A magyar agrártársadalom a jobbágyság felszabadításától napjainkig.* Napvilág Kiadó, Budapest, 1998.

Gyarmati György: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956.* ÁBTL-Rubicon, Budapest, 2011.

Győr Sopron megye számokban. Központi Statisztikai Hivatal Győr-Sopron megyei igazgatósága, Győr, 1966.

Győr-Sopron megye fontosabb statisztikai adatai 1958. Központi Statisztikai Hivatal Győr-Sopron Megyei Igazgatósága, Győr, 1959.

K. Nagy Sándor: *A mezőgazdasági szövetkezesítés története Magyarországon.* Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa, Budapest, 1979.

Kaposi Zoltán: *Magyarország gazdaságtörténete 1700–2000.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002.

Nádasdi József: *Tagosítások és birtokrendezések Magyarországon a XIX. század közepétől 1956-ig.* Stúdium Kiadó, Nyíregyháza, 1996.

Nagy József: *A kulákkérdés és megoldása az 1948–1953-as években.* In.: *Múltunk*, 1999/3. 41–97.

Orbán Sándor: *Két agrárforradalom Magyarországon. Demokratikus és szocialista agrárátalakulás 1945–1961.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972.

Ö. Kovács József: *A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában. A vidéki Magyarország politikai társadalomtörténete 1945–1965.* Korall Kiadó, Korall Társadalomtörténeti Monográfiák 3, Budapest, 2012.

Pallai Péter – Sárközi Mátyás: *Némi demokráciától a népi demokráciáig.* Helikon Kiadó, Budapest, 2008.

Rákosi Mátyás: *Válogatott beszédek és cikkek.* Szikra Kiadó, Budapest, 1952.

Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország története.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007.

Vádirat Rajk László és társai elleni bűnügyben. Miniszterelnökség sajtóosztálya, Budapest, 1949.

Varga Zsuzsanna: *Politika, paraszti érdekérvényesítés és szövetkezetek Magyarországon 1956–1967.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2001.

Vlagyimir Iljics Lenin: *Az agrárkérdésről.* Második kötet. Szikra Kiadó, Budapest, 1950.

10. Mellékletek

1. számú melléklet: Győr-Sopron megye járásai 1954-ben

Győr-Sopron megye járásai 1954-ben

- 1: Soproni járás**
2: Kapuvári járás
3: Csornai járás
4: Mosonmagyaróvári járás
5: Győri járás

Forrás: *Győr-Sopron megye fontosabb statisztikai adatai 1958.* Központi Statisztikai Hivatal Győr-Sopron Megyei Igazgatósága, Győr, 1959.

2. számú melléklet: A birtoknagyság-csoportok alakulása az 1945-ös földreform után

Birtoknagyság csoport	Birtokszám	%	Birtok területe ha	%
0-3 ha-ig	1 406 325	68,1	1 652 812	17,9
3-6 ha-ig	388 179	18,8	1 950 287	21,1
6-12 ha-ig	175 428	8,5	1 605 273	17,3
12-29 ha-ig	71 164	3,4	1 357 607	14,7
29-58 ha-ig	14 864	0,7	411 201	4,4
58-115 ha-ig	4 034	0,2	778 495	8,4

Forrás: K. Nagy Sándor: *A mezőgazdasági szövetkezesítés története Magyarországon.* Termelőszövetkezetek Országos Tanácsa, Budapest, 1979: 5.